

ТЕХНІКА ДИРИГУВАННЯ ЯК ОСНОВА ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

CONDUCTING TECHNIQUE AS THE BASIS OF CHORAL-CONDUCTING TRAINING OF MUSIC ART TEACHERS IN THE FUTURE

У статті розглянуті питання диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Визначено, що основою диригентсько-хорової підготовки майбутніх фахівців є формування техніки диригування. Проаналізовано погляди українських диригентів, педагогів щодо сутності поняття «техніка диригування», «тактування», «мануальна техніка»; з'ясовано види диригентської техніки та етапи роботи над нею.

Техніка диригування хорового диригента розглядається як сукупність навичок та прийомів управління хором колективом, що створюють звукове втілення виконавського задуму, націлене на розкриття музичного змісту хорового твору.

У статті визначено, що техніка диригування має два змістовних компоненти: зовнішній і внутрішній. Основу зовнішнього компонента складає мануальна техніка. Також до нього автор відносить спеціальну роботу опорно-рухової системи, артикуляційного та дихального апаратів, мімічного комплексу та очей диригента. До внутрішнього – його емоційно-слухову та творчовольову сфери. Важливою умовою в цьому процесі є набуття природності й зручності в роботі всіх складових.

Зазначено етапи роботи з формування техніки диригування: постановка диригентського апарата, формування вокального дихання, артикуляції, розвиток міміки та ін. Описано процес створення звучання хору диригентом у своїй уяві внутрішнім слухом з усіма деталями й особливостями та процес емоційного переживання змісту твору. Акцентовано на тому, що для реалізації цих процесів хормейстер повинен володіти диригентськими прийомами та вмінні відібрати необхідні жести для передачі музичного образу.

Робота з втілення музичного змісту хорового твору засобами мануальної техніки включає етапи: відпрацювання м'язової свободи, розкутості рухів, гнучкості рук, графічної чіткої лінії в рухах; оволодіння прийомами показу метричних схем, афтакту, ритму, динаміки, зміни темпу, штрихів та ін. Результатом засвоєння техніки диригування здобувачем вищої освіти є: сформованість диригентських навичок, володіння диригентськими прийомами та розвиток вміння відібрати необхідні жести для втілення музичного образу.

Ключові слова: техніка диригування, мануальна техніка, тактування, структурні ком-

поненти, диригентський апарат, навички, прийоми.

The article deals with the issues of choral-conducting training of music teachers in the future. It was determined that the formation of conducting technique is the basis of choral-conducting training of future specialists. The views of Ukrainian conductors and teachers were analyzed, regarding the essence of "conducting technique concept", "tacting", "manual technique"; the types of conducting equipment and the stages of work on it are clarified.

The conducting technique of a choral conductor is considered as a set of skills and techniques of managing a choral team, which create a sound embodiment of a performance idea, aimed at revealing the musical content of a choral work.

The article defines that conducting technique has two substantive components: external and internal. The basis of the external component is manual technology. The author also refers to it the special work of the locomotor system, articulation and respiratory apparatus, mimicry complex and eyes of the conductor. To the inner – emotional-auditory and creative-volitional sphere. An important condition in this process is the acquisition of naturalness and convenience in the work of all components.

The stages of work in the formation of conducting technique are indicated: setting up the conducting apparatus, formation of vocal breathing, articulation, development of facial expressions, etc. The process of creating choir sound by the conductor in his imagination with his inner ear with all its details and features is described, as well as the process of emotional experience of the work. It is emphasized that in order to implement these processes, the choirmaster must possess conducting techniques and be able to select the necessary gestures to embody the musical image.

The implementation work of music content that is including choral writing by means of manual techniques has following stages: working out muscle freedom, looseness of movements, flexibility of hands, graphic clear line in movements; mastering the techniques of showing metric schemes, auctact, rhythm, dynamics, tempo changes, strokes, etc.

The result of mastering the conducting technique of student is: formation of conducting skills, mastery of conducting techniques and development of the ability to select the necessary gestures to embody a musical image.

Key words: conducting technique, manual technique, tacting, structural components, conducting apparatus, skills, techniques.

УДК 78.087.68:[378:[37.011.3-051:78]]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.28>

Любар Р.О.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування
Криворізького державного педагогічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У часи надзвичайних соціальних потрясінь, пов'язаних із веденням бойових дій в Україні, гостро стала потреба у підтримці та збереженні емоційно-чуттєвої сфери особистості дитини. Активне залучення школярів до одного з найважливіших

засобів духовного розвитку людства – музичного мистецтва, має стати дієвим чинником у покращенні емоційного стану дітей.

Важливу роль у цьому процесі відіграє вокально-хорова діяльність школярів під керівництвом творчого, ініціативного, чуйного педагога,

який неодмінно повинен надати освітньому процесу творчий характер, зацікавити дітей музичними творами, створити під час уроку відповідний емоційний настрій, передбачити помилки, труднощі у роботі, націлити на успіхи. Зростають вимоги і до спеціальних музичних здібностей та конкретних диригентсько-хорових умінь і навичок, рівня сформованості техніки диригування вчителя музичного мистецтва. Стає очевидною необхідність досліджень усіх сторін цієї різноманітної спільної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Докладно описано роботу з постановки диригентського апарата та оволодіння всіма необхідними прийомами диригування у праці засновника української диригентської школи, композитора М. Колесси «Основи техніки диригування». Фундаментальною працею з основ роботи з хором також є книга видатного диригента К. Пігрова «Керування хором», в якій узагальнено величезний практичний досвід митця.

У сучасній вітчизняній педагогічній теорії та практиці проблеми диригентсько-хорової підготовки представлено в дослідженнях учених А. Болгарського, В. Доронюка, Є. Карпенка, А. Козир, Л. Костенко, Н. Мальцевої, А. Растрігіної, С. Світайло, Л. Шумської та ін.

Техніку диригування, методику її формування вивчали диригенти, дослідники Т. Белінська, І. Бонь, Р. Кофман, Л. Маніта, А. Мархлевський, С. Петрик, М. Роєнко та ін.

Диригент А. Мархлевський техніку диригування розглядає як «уміння виразити через жест зміст, характер музики» [4, с. 6]. Він зазначає, що питання техніки диригування передбачає нерозривний зв'язок з хормейстерською практикою.

Науковці Т. Белінська та Л. Маніта стверджують, що «техніка диригування входить у технологічну підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва як важливий засіб керування хором виконавством і включає в себе: основні принципи постановки техніки диригування, вміння передачі метроритмічної організації музики, темпу, динаміки, звуковедення і характеру звуковидобування, виконання афтактів та ін.» [1, с. 75]. Роботу над технікою диригування вони розділяють на три етапи: підготовчий, початковий (1 курс), основний (2–3 курси) і завершальний (4 курс).

І. Бонь зазначає, що техніка диригування – «це сума прийомів, які дозволяють диригенту передавати його наміри, необхідну інформацію про темп, ритм, метр, характер, динаміку, показ основних вступів інструментів або їх груп, свою трактовку твору» [3, с. 19]. Він виділяє три види диригентської техніки: «передрепетиційну техніку, техніку проведення репетиції та виконавську диригентську техніку» [3, с. 10].

Дослідниця М. Роєнко диригентську техніку визначає як «сукупність сформованих спеціальних навичок та умінь, що забезпечують мануальне моделювання образного змісту музичних творів та вольовий вплив на колектив виконавців» [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У теорії та практиці диригентського мистецтва існує ряд дискусійних і малодосліджених питань. Методика навчання хорового диригування містить багато нез'ясованих аспектів, зокрема проблеми вибору прийомів диригування, тактових схем, диференційованих жестів та ін. На всіх етапах роботи диригента з'ясування будь-яких питань технічного характеру буде неминучим.

Аналіз сучасних досліджень довів, що поняття «техніка диригування» по-різному трактується в науково-методичній літературі. Це призводить до нечіткості у визначенні завдань та змісту диригентсько-хорової роботи.

Мета статті – визначити зміст поняття «техніка диригування хорового диригента», структурні компоненти даної техніки, етапи роботи з втілення музичного змісту хорового твору засобами мануальної техніки.

Виклад основного матеріалу. Техніка диригування як поняття складалося багато століть в результаті тривалого відбору необхідних виразних рухів, за допомогою яких диригент міг управляти хором колективом, втілювати власну інтерпретацію музичного твору.

Відомий український диригент М. Колесса одним із основних засобів оволодіння диригентським мистецтвом виділяв техніку тактування. Теоретичні основи оволодіння технікою полягають у розумінні й засвоєнні всіх правил і положень тактування; методичні – у формуванні диригентських навичок, відпрацюванні відповідних вправ й довготривалій виробничій практиці. «Чим вища техніка тактування, тим вільніше диригент може розкрити внутрішній зміст музичного твору, всі емоції й переживання автора та своє розуміння цього твору» [2, с. 190]. На думку диригента, внаслідок гармонійного поєднання правильної, відносно виразної схеми з фразою та її емоційним змістом тактування може перерости в диригування [2, с. 191].

Роботу з формування техніки диригування педагог починає з постановки диригентського апарата студента. Важливою умовою в цьому процесі є набуття природності й зручності в роботі всіх його частин. Диригентська постава будується на правильному положенні корпусу, плечей, голови, ніг і рук, що відображається у твердій і стійкій опорі всього корпусу, пластичності рухів, графічній чіткості ліній та ін.

Положення корпусу впливає на дихальний процес диригента. Він повинен дихати разом із хористами, це означає, що його фізіологічне дихання

підпорядковується музично-виконавським законами мірностям. Внутрішньо моделюючи твір, диригент, як і реальні виконавці, організує своє дихання відповідно до вокально-хорових правил виконання.

Велике значення у роботі диригента має артикуляційний апарат (губи, зуби, язик, небо, піднебіння, носові порожнини, гортань). «Уста мають бути витреновані в дикційному відношенні, щоб він (диригент) умів беззвучно говорити. Таке беззвучне мовлення полегшує диригентові досягнення точної і виразної дикції в керованому ним хоровому колективі» [2, с. 191].

Міміку (рухи м'язів обличчя) диригент повинен вміти використовувати при передачі різних емоційних станів, почуттів, що містяться в хоровому творі. Також міміка може передавати позитивне або негативне ставлення керівника до виконавських процесів у хорі.

Найважливішою частиною диригентського апарата є руки. З перших занять у класі диригування ведеться робота над вільними, гнучкими, точними рухами рук; диригентськими жестами, що передають тривалість, амплітуду, швидкість помаху, силу, динаміку та інші характеристики вокального звука. Якість руху, без якої не існує техніки диригування – пластичність.

Засобом реалізації творчих задумів диригента є мова жестів, яку він використовує у керуванні всіма виконавськими діями хорового колективу. Тому основним компонентом техніки диригування є мануальна техніка диригента (рухи рук диригента).

Дослідниця С. Петрик розглядає мануальну техніку як «знання рухових прийомів, які мають конкретні, відпрацьовані на практиці значення та вміння використовувати їх під час керування виконавським колективом» [5, с. 266].

М. Роєнко зазначає, що мануальна техніка майбутніх диригентів хору це «сукупність сформованих спеціальних навичок, що забезпечують рухово-пластичне моделювання художньо-образного змісту хорових творів та управління колективом виконавців» [6].

На заняттях педагог націлює студента на усвідомлення ним своїх відчуттів у процесі виконання різних рухів, розпізнавання затиску в руках, розуміння внутрішньої зміни м'язової енергії відповідно до характеру музики, набуття м'язової свободи.

Мова жестів диригента насичена суб'єктивними емоційними елементами, що є проявом самовираження особистості. Точне відображення звукових уявлень рухами диригента відбувається лише при виконавському переживанні всього різноманіття деталей, що становлять зміст авторського твору. Ці переживання трансформуються в емоційні реакції, що демонструє керівник хору.

Таким чином, техніка диригування має два змістовних компоненти: зовнішній і внутрішній. Основу

зовнішнього компонента складає мануальна техніка. Також до нього відносимо спеціальну роботу опорно-рухової системи, артикуляційного та дихального апаратів, мімічного комплексу та очей диригента. До внутрішнього – його емоційно-слухову та творчо-вольову сфери.

Виховання зовнішньої та внутрішньої складових техніки диригента повинно відбуватися за допомогою спеціальних вправ. Такий процес є розвитком координації між слухом та диригентським апаратом.

Перш ніж перейти до роботи над хоровим твором, диригент у своїй уяві внутрішнім слухом повинен вміти створювати звучання хору з усіма деталями й особливостями, емоційно переживати зміст твору. Для напрацювання цих умінь, педагог на заняттях разом зі студентом аналізують хорову партитуру, розглядають історико-стилістичні особливості твору, його структуру, фактуру, гармонічну мову, метроритм, динаміку, мелодіку хору та ін. Тільки сформована інтонаційна модель твору передає виразність музики, її зміст, настрої, образне розмаїття. Руки диригента повинні бути готові до сприйняття й реалізації слухових імпульсів.

Робота з втілення музичного змісту хорового твору засобами мануальної техніки включає етапи:

1. Відпрацювання м'язової свободи, розкнутості рухів.
2. Відпрацювання гнучкості рук, плавності рухів.
3. Відпрацювання графічної чіткої лінії в рухах.
4. Оволодіння прийомами показу метричних схем.
5. Оволодіння прийомами показу ауфтакту.
6. Оволодіння прийомами показу ритму, динаміки, зміни темпу, штрихів та ін.
7. Відпрацювання диференційованих рухів рук.
8. Придбання навичок передачі музичних образів хорових творів.

За допомогою диригентських навичок та прийомів диригент передає емоційний зміст музики, також управляє процесом практичної реалізації музичних уявлень у хорі.

Висновки. Техніка диригування хорового диригента – це сукупність навичок та прийомів управління хоровим колективом, що створюють звукове втілення виконавського задуму, націлене на розкриття музичного змісту хорового твору.

Головним завданням викладача на заняттях з хорового диригування – навчити студента диригувати, орієнтуючись на слухові уявлення, «співати» руками, домагатися чіткої передачі хорового звука рухами рук. Кінцевий звуковий результат студент відчує у співі хору або грі концертмейстера. Результатом засвоєння техніки диригування здобувачем вищої освіти є: сформованість диригентських навичок, володіння диригентськими прийомами та розвиток вміння відібрати необхідні жести для втілення музичного образу.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні проблем виконавства і творчої взаємодії диригента з хоровим колективом, дослідженні стану готовності здобувачів вищої освіти до проведення вокально-хорової діяльності у закладах загальної середньої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белінська Т. В., Маніта Л. М. Методичні основи диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в класі хорового диригування. *Педагогічні науки*. Херсон. Вип. 90. 2020. С. 73–78.
2. Колесса М. Ф. Основи техніки диригування. Київ, Музична Україна. 1973. 198 с.
3. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Диригування та читання партитур» для закладів фахової передвищої мистецької освіти (галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво») / уклад. І. І. Бонь. Київ, 2021. 94 с.
4. Мархлевський А. Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. Київ : Музична Україна, 1986. 96 с.
5. Петрик С. В. Диригентська техніка як важливий компонент мистецтва диригування. *Культура України*. 2012. Випуск 39. С. 262–269.
6. Росенко М. М. Формування мануальної техніки майбутніх диригентів хору у процесі фахової підготовки: теоретичний аспект. Мистецькі пошуки: збірник наукових праць. Випуск 12. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 104–110.